

Tidlige vejforbindelser på Østfyn

Af *Viggo Bang*

Det ældste belæg for køretøjer, vi har på Fyn, er et såkaldt skivehjul af træ, som under 2. verdenskrig blev fundet i Nonnebo mose ved Langeskov. Dette hjul, der, som navnet antyder, er fremstillet af en enkelt skive af en svær træstamme, er dateret til begyndelsen af bronzealderen, d.v.s. ca. 1700-1800 f.kr.¹ Egerhjul kendes dog også fra bronzealderen. De findes på solvognen fra Trundholm mose i Odsherred på Sjælland.

Men allerede fra den sene bondestenalder, ca. 2000 f.Kr., kendes spor af vogne. Forhistorisk Museum på Moesgård ved Århus har således på basis af jordfund rekonstrueret en to-hjulet kærre fra den tid. Denne kærre synes at have haft en fading af risfletning.

Når man så langt tilbage i tiden har haft køretøjer, afslører det et transportbehov. Dette behov kan have været af ren lokal art, f.eks. arbejdskørsel fra bopladsen til markerne. Det kan også have været af mere langtrækende karakter. Det kan vi ikke vide noget om.

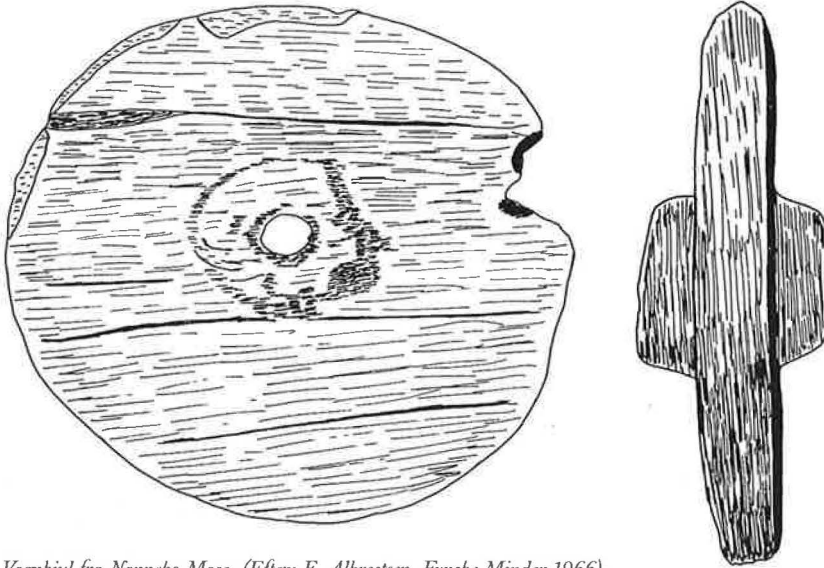
På den anden side er det sikkert, at der gennem store dele af oldtiden har været kontakt mellem de enkelte bopladsområder indbyrdes og også over længere afstande.

Allerede i yngre stenalder, omkring 3.000 f.kr., lader det til, at stammeområderne har haft fælles samlingspladser, hvortil man drog med mellemrum, og hvis anlæggelse har krævet meget betydelige arbejdsstyrker. På Fyn kendes en sådan samlingsplads ved Sarup et par km sydvest for Hårby.²

Ligeledes har handelen med flint krævet en vis samfærdsel. Senere hen, i bronzealderen, kræver tilførslerne af bronze en udstrakt handel med udlandet og dermed et transportbehov.

En del af denne færdsel er dog foregået til søs. Billeder af både på helle-ristninger og på Rørby-sværdet fra Kalundborgegnen³ bekræfter dette.

Landtransport kræver veje under en eller anden form, enten så denne transport sker til fods, til hest eller til vogns.

Vognhjul fra Nonnebo Mose. (Efter: E. Albrechtsen. *Fynske Minder* 1966).

Allerede omkring århundredskiftet blev det fremført, at sten- og bronzealdergrave i Jylland havde en tydelig tendens til at være placeret i linier, som syntes knyttet til færdselsårer, og som også havde en tendens til at vise ned mod vadesteder over vandløbene.⁴

En årrække senere foretoges en undersøgelse på Sjælland, som gav tilsvarende resultater.⁵

Disse påstande har siden stået uimodsagt.

Langs disse rækker af dysser og høje, som så at sige »viser vejen«, har godtfolk færdedes gennem årtusinder.

Vejene i oldtiden har naturligvis ikke meget at gøre med de veje, vi kender nu til dags. Hverken makadamisering eller asfalt var opfundet. Der må i højere grad tales om færdselsstrøg end om egentlige veje i nutidens forstand. De største og mest befærdede veje har nok haft en vis lighed med den jyske hærvej, hvor det ene vejspor lå ved siden af det andet, ofte over et bredt bælte. Når et spor blev for opkørt og ufremkommeligt, lagde man et nyt ved siden af. Når man nærmede sig et vadested, kneb sporene sig sammen ned mod dette. Ellers søgte man så vidt mulig at færdes langs vandskellene, hvor man i størst muligt omfang slap for at krydse fugtige områder.

Ned mod Vadestederne, hvor hjulsporene som sagt samlede sig, kunne i tidens løb udvikle sig hulveje, som de bl.a. kendes fra de mange overgange over Tryggevælde å på Østsjælland. Undertiden kunne der ligefrem blive tale om brolægning ved eller i vadestedet.⁶ Eller man nøjedes med at befæste vejen med kvas og grene, som kunne hindre hjulene i at skære ned i den bløde bund.

Fra Fyn kendes en enkelt brolagt vej fra jernalderen, hvor den tæt syd for Krogsbølle by på Nordfyn fører over en lavning med et vandløb i bunden.

Fra vikingetid (ca. 980 e.kr.) er undersøgt rester af en tømmerbygget bro over Ravning enge i Vejle å-dalen. Den har været ca. 800 m lang og ca. 6 m bred og har været båret af ca. 1800 stolper og over 800 skrånstivere. Den er beregnet til at kunne bære ca. 5 tons.⁷

Mange veje har nok blot været stier, der kunne befærdes til fods eller til nøds til hest.

Som før nævnt kan dysser og broncealdergrave vise vej til gamle færdselsårer. Først fra en langt senere tid haves skriftlige belæg for egentlige officielle veje.

I forbindelse med en bebyggelseshistorisk undersøgelse i de tre nordligste sogne i Åsum herred (Seden, Åsum og Fraugde) er forfatteren kommet på sporet af sådanne mulige gamle vejforbindelser, som skal søges beskrevet i det følgende.

På højderyggen mellem Odense å og den nu tørlagte Næsbyhoved sø, hvor de ældste dele af Odense ligger, må der formodes at have været bopladser meget langt tilbage i tiden. Stedet var velvalgt ved å og sø.

I vikingetiden, måske før, blev disse bopladser til en slags by. Vi hører første gang om den i de skriftlige kilder i 988, hvor den nævnes som bispesæde, så på det tidspunkt må den allerede have været af en vis størrelse og må have udgjort et centrum for øen.

Tænker man sig nu en rejse østpå fra denne boplads eller by, har turen gået langs nordsiden af Odense å ud til vadestedet ved Åsum. Man må tænke sig, at vejen har fulgt samme retning, som Sct. Jørgensgade og Åsumvej gør det idag.

Et stykke ude har man en anseelig gravhøj liggende på skrånningen ned mod åen. Den ligger i dag, hvor Ejby Møllevej når åen, men er noget beskadiget af byggeriet omkring den.⁸

Lidt længere ude, omtrent overfor »Fyrreparken« i Vollsmose-bebyggelsen, lå »Palleleshøj«, hvor der i 1927 bl.a. er fundet et bronzesværd.⁹ Denne høj er i dag sløjfet for at give plads for villabebyggelse.

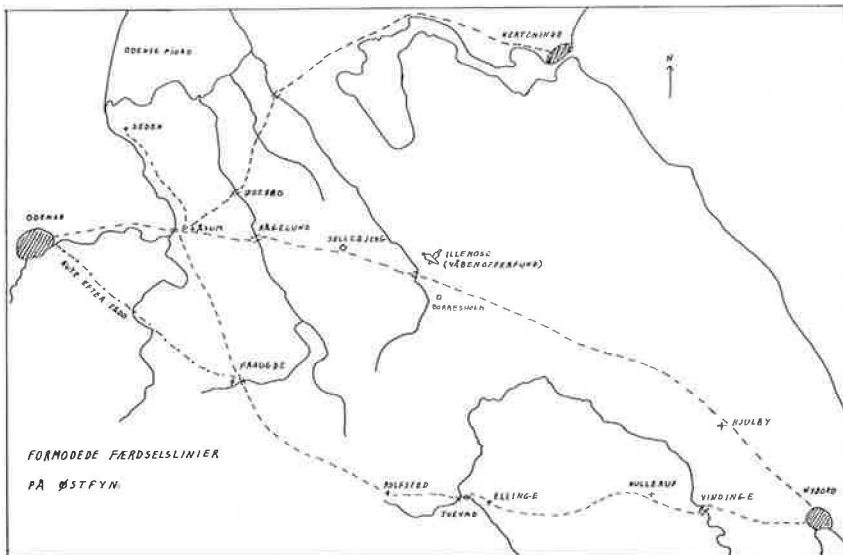
Helt ude på bakken tæt vest for vadestedet ved Åsum lå en høj på hver sin side af vejen. På Brauns kort fra 1593 findes de stadig, men begge høje er i dag helt jævnet med jorden og arealerne bebygget. I den sydlige, »Kokshøj«, er i 1915 fundet en våbengrav fra ældre jernalder.¹⁰

Vadestedet har ligget på det mest naturlige overgangssted. Åen gennembyrder en istidsås, hvorfor den netop her er forholdsvis lavvandet. Vadestedet ved Åsum er først blevet bortgravet i 1950 for at forbedre afløbsforholdene for rensningsanlægget ved Ejby mølle.¹¹

Øst for åen ved Åsum haves kendskab til i hvert fald 3 høje. Den ene lå ca. 400 m syd for vadestedet, men er nu sløjfet.¹² Tæt ved denne er i forbindelse med nærværende undersøgelse registreret endnu en højtomt, som måske også kan være fra bronzealderen.¹³ Ca. 300 m nordøst for Åsum kirke lå endnu en høj, som ganske vist er udateret, men som kan være fra samme tid. Denne sidste høj er nu sløjfet som følge af byggeri på stedet.¹⁴

Fra vadestedet ved Åsum kan der blive tale om flere færdselsretninger.

Den ene har gået mod syd, hvor den må have fulgt bakkeryggen mellem

Lindved å og Åsum bæk frem til Fraugde. Den »følges på vej« af en sløjfet dysse ca. 300 m syd for Åsum Enggård,¹⁵ en sløjfet høj tæt syd for, hvor Staupudevej og Krogslundvej krydser Nyborgvej, samt af to høje i Kohave skov.¹⁶

Ved Fraugde har man passeret Fraugde bæk og engarealerne omkring denne, nok nogenlunde dér, hvor Ørbækvej indtil 1985 har passeret syd ud af Fraugde by.

Derfra har man kunnet rejse tørskoet hen over højderyggen forbi Bir-kum og Rolfsted til Tvevad, hvor man krydser både Vindinge å og Vil-lumstrup å. Herfra har man passeret Ellinge, Kullerup og Vindinge frem til Nyborg.

Man har skriftligt belæg for strækningen fra Rolfsted over Tvevad, Ellinge, Kullerup og Vindinge til Nyborg i Christoffer af Bayerns privile-gier til Nyborg Købstad af 10.11.1446, hvori borgerne i Nyborg får vedlige-holdelsespligt for en del af denne strækning.¹⁷

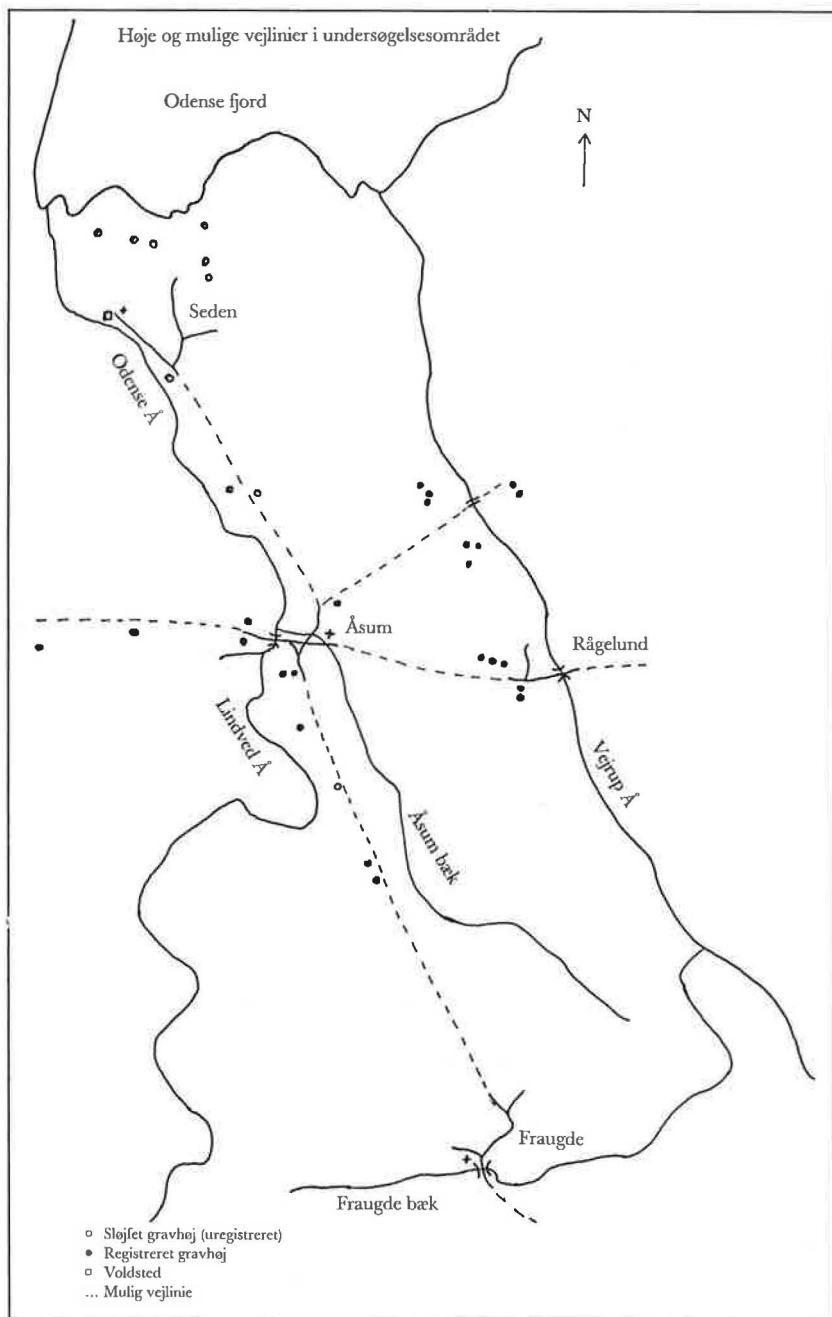
Endvidere findes belæg for en kongelig borg ved Tvevad i 1200-tallet.¹⁸

En anden forbindelse fra Åsum mod Nyborg har haft et nordligere for-løb. Fra Åsum er den gået direkte mod øst og har krydset Vejrup å ved Rågelund. Kort før dette vadested krones bakken af ikke mindre end 5 høje,¹⁹ hvoraf de to ved undersøgelse er dateret til bronzealder. Desværre savnes der efterretning om høje øst for åen mellem Rågelund og Marslev, men måske kan fremtidige undersøgelser bringe dem for dagen.

Fra Rågelund søger vejen antagelig forbi Sellebjerg kongsgård, som er omtalt i kong Valdemars jordebog fra 1200-tallet.²⁰ Herfra må den have krydset Geelså nordøst for Birkende og gået nord om Urup dam. Tæt nord for passagen af Geelså ligger Illemose, hvorfra kendes et våbenoffer-fund fra yngre romersk jernalder (200-400 e.kr.). Disse våbenofre menes at stamme fra kamphandlinger, hvor de overvundnes våben og øvrige udrustning er ofret til de højere magter.

Lige øst for Urup dam synes at have ligget en kongelig borg, hvorom der har været kæmpet i 1357 i forbindelse med Valdemar Atterdags gen-erobring af Fyn. Her ligger i hvert fald voldstedet Borresholm på hvilket er fundet to glaserede kander, som nu opbevares på Møntergården i Odense. De dateres til 1250-1350.²¹

Fra disse begivenhedsrige steder er vejen fortsat forbi Hjulby til Nyborg. I Hjulby er bevidnet en kongsgård i 1100-tallet i form af et konge-brev udstedet dér.²²

Den tredje færdselslinie fra Åsum har gået mod nordøst. Her tyder marknavnet »Ødebro« på en overgang over Vejrup å.²³

På vestsiden af åen ligger tre høje på Øbrogårds mark,²⁴ som kan »vise vej« sammen med de tre høje i Ræveskov.²⁵ Disse høje er ikke dateret, men det er til gengæld to høje øst for åen, som begge er dateret til bronzealder.²⁶

Denne forbindelse kan, efter at have passeret Geelså, fortsætte over Munkebo til Kerteminde og Hindsholm.

Endelig kan der blive tale om en fjerde forbindelse nordpå mod Seden, hvor skibe har kunnet lægge ind i åmundingen. Også her viser højene vej. Lige over grænsen til Seden sogn lå »Kællinghøj«, sydvest for Ågård findes en sløjfet høj uden navn, derpå »Loddenhøj«, der er ryddet til fordel for Kertemindevej, samt endelig »Lundshøj« helt ude ved åmundingen, som ligeledes er ryddet.

Herudover haves fra Seden ejerlav kendskab til ca. 15 andre, nu sløjfede, gravhøje, som desværre ikke er registreret i tide. Flere af dem har ligget, hvor i dag Seden by ligger.

Seden synes i det hele taget at have spillet en rolle allerede på et ret tidligt tidspunkt, hvad dens beliggenhed ved åmundingen jo også må siges at berettige til.

Fra oldtiden kendes som sagt en lang række gravhøje. Fra en tørvegrav ca. 600 m nordøst for kirken er i midten af 1800-tallet fundet bronzesager. Ved gården Hvenekilde er registreret en gravplads fra ældre jernalder, og ligeledes fra ældre jernalder kendes ildsteder og affaldsgruber både nord og syd for byen.²⁷

I vikingetid eller tidlig middelalder bygges her et kapel, som indvies til Sct. Clemens. At dette kapel er indviet netop til denne helgen, tyder på, at det er opført før ca. 1200, idet Sct. Clemens tidligt i 1200-årene må vige for Sct. Nicolaus som de søfarendes helgen.²⁸⁻²⁹

På marken mellem Seden Enggård og åen ligger et næsten helt udpløjet voldsted, som muligvis har haft en forbindelse med Odensebispens gods-kompleks.³⁰

Der er således god grund til at antage, at Seden har spillet en ikke helt ubetydelig rolle som ladeplads både for Odense, som dengang ingen havn havde, og for et opland iøvrigt. Denne rolle berettiger til at antage, at der må have været en vejforbindelse fra vadestedet ved Åsum.

Samtidig ses det, at Åsum har haft en betydelig rolle at spille som et trafikalt knudepunkt. Praktisk talt hele den landværts trafik mellem de nord-

lige dele af Øst- og Vestfyn har passeret her, og dermed også den transittrafik, som har været tværs over Fyn fra Sjælland til Jylland og omvendt.

Først omkring år 1200 bygges den første bro over Odense å omtrent dér, hvor Frederiksbroen i dag ligger. Den bar navnet »Møglebroen« og var den første bro, der kunne bære tungere trafik. Alle de øvrige broer ved Odense er af yngre dato.³¹

Navnet »Møglebro« må kunne tolkes som »den store bro« i modsætning til f.eks. gangbroer. Ordet »møgle« må være beslægtet med »magle« og »møgel« i betydningen »stor«, som det kendes fra f.eks. »Magleby« og »Møgeltønder«.

På denne baggrund må det kunne fastslås, at før 1200 gik vejen fra Odense til Nyborg over Åsum. Først efter at Møglebroen er anlagt, kan der blive tale om at afkorte ruten noget ved at tage direkte fra Odense mod Fraugde og derfra videre af den tidligere omtalte rute over Tvevad o.s.v.

Mens der således er datering på højene ved Rågelund og på højene øst for Vejrup å ved Øbro, må det erkendes, at der for højene ved Åsum, Seden og sydpå mod Fraugde ikke er foretaget undersøgelser med det formål at få en datering. Men uagtet der også anvendes højbegravelser i senere perioder af oldtiden, må man dog have lov at regne med, at i hvert fald en del af de høje, som er anvendt i argumentationen for de nævnte vejforbindelser, må gå tilbage til bronzealderen.

Med andre ord – det er ikke utænkeligt, at de veje, hvorpå man i vore dage fra Åsum færdes imod Fraugde, Rågelund og Seden, har deres oprindelse måske 4-5000 år tilbage i tiden, selvom den oprindelige vejføring måske ikke ligger præcis dér, hvor vejen ligger idag. Desuden en fjerde vej mod nordøst, som siden er nedlagt og erstattet af andre ruter.

Nok værd at tænke på næste gang, man færdes ad Rågelundsvej eller Staupudevej til eller fra Åsum, idet netop de to veje nok er dem, som ligger nærmest ved den oprindelige linieføring.

Noter og litteraturhenvisninger

1. Erling Albrechtsen: Et vognhjul fra Nonnebo mose. Fynske Minder 1966.
2. Nils H. Andersen: Sarup. Befæstede neolitiske anlæg og deres baggrund. KUML 1980.
3. Jørgen Jensen: Skovlandets folk i bronzealderen. 1979, side 55 og 91.
4. Sophus Müller: Vej og bygd i sten- og bronzealderen. Årbøger 1904.
5. Vilh. la Cour: Sjællands ældste bygder. 1927.
6. G. Kunwald: Broskovvejene. Nationalmuseets Arbejdsmark 1962.
7. Frank Birkebæk: – og gjorde Danerne kristne. 1983.
8. Fyns Stiftsmuseums sognebeskrivelse (SB) nr. 22, Odense.
9. SB nr. 20, Odense.
10. SB nr. 19, Odense.
11. Tore Nyberg: Fra boplads til bispeby. Odense bys historie. 1982.
12. SB nr. 8, Åsum.
13. Fyns Stiftsmuseum (FSM) jour. nr. 6029.
14. SB nr. 14, Åsum.
15. FSM jour. nr. 6028.
16. SB nr. 9 og 10, Åsum.
17. I. Høirup: Træk affynske vejes historie. Fynske Årbøger 1955, side 428-429, 445 og 449.
18. Erland Porsmose: Den regulerede landsby. 1981, side 403.
19. SB nr. 15, 16, 17, 18 og 19, Åsum.
20. Tore Nyberg: Note 11 side 215.
21. Erland Porsmose: Slaget ved Brobjerg. Skalk 1984/6.
22. Erland Porsmose: Note 18 side 403.
23. Kousgård-Sørensen: Odense amts bebyggelsesnavne, 1969.
24. SB nr. 13, 14a og 14b, Åsum.
25. SB nr. 1, 2 og 3, Åsum.
26. SB nr. 28 og 29, Marslev.
27. SB nr. 2, 6, 7 og 8, Seden.
28. A.E. Christensen: Gyldendals Danmarkshistorie, bd. I, 1977. Kort side 300.
29. N.-K. Liebgott: Hellige mænd og kvinder. 1982.
30. Landsbyregistreringen i Fyns amt, Odense kommune. Fyns Amtskommune 1983.
31. Tore Nyberg: Note 11 side 213.